

Юридичні науки

Янкова Антоніна Миколаївна

*курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Yankova Antonina

Cadet of the Faculty of Training Specialists for

Pre-Trial Investigation Bodies

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Науковий керівник:

Резворович Кристина Русланівна

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ У ПОРЯДКУ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

PROBLEMS OF DISSOLUTION OF MARRIAGE WITHIN THE PROCEDURE OF ACTION PROCEEDINGS

***Анотація.** У статті досліджено порядок розірвання шлюбу у порядку позовного провадження. Проаналізовано судову практику щодо розірвання шлюбу у порядку позовного провадження, здійснено аналіз законодавства, що стосується цього питання, визначено проблемні питання у даній сфері та питання щодо вдосконалення механізму розірвання шлюбу.*

Визначено, що підставою для розірвання шлюбу в судовому порядку відповідно до вимог Цивільного процесуального кодексу України є заява одного з подружжя або спільна заява.

Шлюб заснований на вільному воля жінки і чоловіка. Суд при розірванні шлюбу має вирішити весь комплекс спірних питань. Суд має право, але не зобов'язаний дати додатковий час для примирення, суд не може відмовити у задоволенні позову про розірвання шлюбу у випадку незгоди іншої сторони на розлучення. Встановлено, що позитивною є можливість розірвання шлюбу за допомогою врегулювання спору за участі судді.

Ключові слова: *шлюб, розірвання шлюбу, позовна заява, підстави розірвання шлюбу, інтереси подружжя, позовне провадження, обов'язок доказування, надання часу подружжю для примирення, врегулювання за участі судді.*

Summary. *The article investigates the procedure for dissolution of marriage under action proceeding. Judicial practice is analysed in relation to dissolution of marriage in the order of lawsuit realization, the analysis of legislation that touches this question is carried out, problem questions in the field of given and questions are certain in relation to perfection of mechanism of dissolution of marriage.*

Certainly, that founding for dissolution of marriage in the judicial order in accordance with the requirements of Civil procedure code of Ukraine there is a statement of one of the married couples or common statement of the married couples, that must answer the requirements of the article 175 of it

Reasonably, that a court at the trial of business about dissolution of marriage must go out from that marriage is based on free will of woman and man. A court has a right, but be not under an obligation to give extra-time for reconciliation. Consequently, a court can not say no in pleasure to the lawsuit about dissolution of marriage in case of disagreement of other side on a divorce.

Of this category taken shipping by a court under right Civil procedure code of Ukraine in presence the married couples. Possible trial of business in default of defendant, if there is not information about reasons of his failure to appear.

A court all complex of the vexed questions must decide at dissolution of marriage. Consequently, for providing of cleverness of trial of business actual is disconnection of lawsuit requirements (in particular, dissolution of marriage and penalty of alimonies, division of property of the married couples).

It is set that positive is possibility of dissolution of marriage by means of settlement of dispute at participation of judge.

In case of termination of family relations, the court decision should be aimed at resolving family law disputes, should create conditions for the resumption of family relations, and in case of impossibility to preserve them, should minimize the adverse consequences of family breakdown.

***Key words:** marriage, dissolution of marriage, action, grounds of dissolution of marriage, interests of the married couples, action proceeding, providing the spouses with time for reconciliation, duty to prove, settlement is at participation of judge.*

Постановка проблеми. Особливість розгляду справ про розірвання шлюбу багато в чому визначається значимістю шлюбу як соціального інституту. Розірвання шлюбу сьогодні є одним із визначальних факторів, які знижують демографічні показники країни та породжують соціальну напруженість.

Слід зазначити, що наразі можливість розірвання шлюбу передбачено у більшості країн. В окремих країнах, де сильні релігійні традиції, лише у ХХ столітті було закріплено на законодавчому рівні таку можливість (зокрема, в Ірландії). У Ватикані досі діє принцип абсолютної нерозривності шлюбу. В Ізраїлі розірвання шлюбу може бути вчинене лише за взаємною

згодою сторін. В Україні ж є можливість розірвання шлюбу як у досудовому порядку, так і в процедурі позовного провадження.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Більшість науковців, окрім Спектор О., Резникової М. досліджують загальні питання розірвання шлюбу у позовному провадженні в контексті припинення або розірвання шлюбу, втім не приділяють уваги процесуальним особливостям розірвання шлюбу в порядку позовного провадження.

Відтак, сформульовані в статті результати дослідження, що ґрунтуються на працях українських вчених-юристів та особистого дослідження мають практичне значення, адже розкривають проблеми розірвання шлюбу в позовному провадженні.

Метою даної статті є дослідження питань розірвання шлюбу в судовому порядку, а також аналіз основних проблем та надання пропозицій щодо регулювання відносин щодо припинення шлюбу у позовному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Справи про розірвання шлюбу, що розглядаються в порядку позовного провадження, мають свої специфічні особливості, не характерні для інших категорій справ. Через те, що на суд покладено завдання вжиття заходів, що сприяють збереженню шлюбу, відмінні риси цих справ свідчать про спрямованість, головним чином, на всебічний та повний розгляд спорів про розірвання шлюбу, захист інтересів не лише подружжя, а й їх неповнолітніх дітей.

Порядок розірвання шлюбу регламентуються главою 11 Сімейного кодексу України (далі – СК України), в якому визначено, що однією з підстав припинення шлюбу є його розірвання (ч. 2 ст. 104 СК України), в тому числі за позовом одного з подружжя (ч. 3 ст. 105, ч. 1 ст. 110 СК України) [1].

При цьому підставою для розірвання шлюбу в судовому порядку відповідно до вимог Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) є заява одного з подружжя, в якій, крім головної вимоги про розірвання шлюбу, можуть полягати вимоги щодо розподілу майна, вимоги про стягнення аліментів. Слід наголосити, що заява про розірвання шлюбу має відповідати вимогам ст. 175 ЦПК України. До того ж, позовній заяві цієї категорії справ як правило вказується: де та коли було зареєстровано шлюб; чи є спільні діти; чи досягнуто угоди про виховання та утримання дітей; за відсутності згоди на розлучення - мотиви розлучення; чи є інші вимоги, які можуть бути проаналізовані разом із позовом, що розглядається [2].

Основним призначенням суду в позовному провадженні є правильний та своєчасний розгляд та вирішення цивільних справ. Такий розгляд складається з двох критеріїв:

- досягнення вірного знання фактичні обставини справи внаслідок її розгляду та вирішення;
- застосування норм матеріального права відповідно до встановлених фактичних обставин у рішенні суду [3, с. 158].

Виходячи і норм ЦПК України, тягар доказування або так званий обов'язок доказування, лежить на сторонах цивільного процесу, що доводять ті обставини, які необхідні суду, для прийняття рішення, необхідного для кожної зі сторін, якщо ці сторони не бажають настання не вигідних для себе, наслідків. Саме «обов'язок доказування» у цивільному судочинстві дозволяє досягти в повному обсязі реалізації конституційної норми, яка гарантує кожному право на судовий захист [4].

У справах про розірвання шлюбу факти, викладені позивачем у позовній заяві, як правило, не оспорується другою стороною. Позивач може вказувати на те, що відповідач не цікавиться життям сім'ї, не бере участі у вихованні дитини та не дає засобів на її утримання, сторони не підтримують подружніх відносин, відповідач фактично має іншу сім'ю

тощо. Якщо ж відповідач заперечує ту або іншу обставину, на яку посилається позивач, то вона підлягає доказуванню [5, с. 99].

У статті 112 СК України підстава для розірвання шлюбу сформульована як загальний оціночний критерій, який дає суду можливість розглянути усі сфери подружніх відносин і прийняти рішення з врахуванням інтересів дітей та кожного з подружжя [1].

Сімейний Кодекс України виходить із того, що суд при розірванні шлюбу має вирішити весь комплекс спірних питань. Іноді у спорі питання вирішує безпосередньо суддя, який правомочний виділити одну або кілька вимог в інше позовне провадження або розглянути їх у рамках однієї цивільної справи. Так, наприклад, у судовій практиці досить часто зустрічаються ситуації, коли суддя при розгляді позовної заяви про розірвання шлюбу об'єднує його із заявою про стягнення аліментів на неповнолітню дитину і розглядає дані заяви в рамках однієї цивільної справи. Водночас, у судовій практиці є приклади, коли суддя роз'єднує позовні вимоги, з метою їх ефективного вирішення, а також дотримання розумних строків розгляду справи. Особливо це стає актуальним у випадку надання подружжю строку на примирення, коли, наприклад позовні вимоги про стягнення аліментів повинні бути розглянуті судом у розумний строк. Прикладом такої ситуації є ухвала Радомишльського районного суду Житомирської області від 10.03.2020 у справі № 289/1402/19 [6].

Справи цієї категорії розглядаються судом відповідно до норм ЦПК, як правило, у присутності подружжя. При цьому суд може розглянути справу і за відсутності відповідача, якщо немає інформації про причини його неявки, або якщо за наявності даних відомостей суд визнає їх неповажними.

У разі припинення сімейних відносин рішення суду, повинно бути спрямовано на вирішення сімейно-правових спорів, повинно створювати

умови для відновлення сімейних відносин, а у разі неможливості їх зберегти, повинно мінімізувати несприятливі наслідки від розпаду сім'ї.

Так, особливістю підготовки справи про розірвання шлюбу до судового розгляду є також примирення сторін, яке має певну специфіку. Безпосередньо примирення сторін у справах такого роду не слід розуміти як укладання мирової угоди, оскільки сутність мирової угоди виражається «наприкінці процесу шляхом мирного врегулювання спору на певних умовах. У справах про розірвання шлюбу примирення подружжя найчастіше виявляється у відмові позивача від позову.

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 26 листопада 2018 року у справі № 761/33261/16-ц (провадження № 61-33349св18) зроблено висновок по застосуванню статті 111 СК України та вказано, що «примирення подружжя здійснюється судом лише за умови, що це не суперечить моральним засадам суспільства. Суд не може примушувати дружину та чоловіка проживати разом, цікавитися обставинами їх приватного життя, вимагати надання доказів порушення сімейних обов'язків особистого характеру тощо. Закон не визначає, які саме заходи можуть застосовуватися судом для примирення подружжя. Надання додаткового строку для примирення є виключно правом суду, а не його обов'язком» [7].

Аналогічний висновок зроблено у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 28 листопада 2018 року по справі № 206/3459/16-ц (провадження № 61-21621св17) [8].

При розгляді справ про розірвання шлюбу в позовному провадженні суд з'ясовує фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, бере до уваги наявність малолітньої дитини, дитини з інвалідністю та інші обставини життя подружжя. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя

подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення (ст. 112 СК України). Тобто основний акцент робиться на тому, наскільки збереження шлюбу суперечить інтересам одного з подружжя або інтересам їхніх дітей, а не можливості збереження сім'ї. При винесенні рішення суд буде змушений надавати пріоритет інтересам того з подружжя, який наполягає на розірванні шлюбу на шкоду інтересам другого з подружжя, який бажає зберегти шлюб [5, с. 162].

Сучасна реальність, що характеризується зміною соціальних зв'язків, потребує і нових механізмів їх побудови. Повною мірою це стосується і відносин, пов'язаних із розірванням шлюбу. Станом на сьогодні, є всі соціальні та правові передумови для застосування відмінної від судової процедури розірвання шлюбу. Зокрема, за допомогою врегулювання спору за участю судді (глава 4 ЦПК України, ст. 201 – 205) [2].

При цьому не йдеться про відмову від передбачених законом приписів: судовий порядок буде збережено. Водночас з метою вирішення конфлікту подружжя як можливої причини розлучення доцільно застосовувати процедуру аналогічну медіації. Крім того, при розірванні шлюбу за допомогою врегулювання спору за участі судді, така форма врегулювання спорів сприятиме вирішенню інших спорів, що виникають у зв'язку з розірванням шлюбу.

З урахуванням особливостей сімейних відносин, їхнього особистого та довірчого характеру, зв'язку з особистістю суб'єктів, участь судді як незалежного посередника, який дозволить сторонам самостійно дійти гармонійного вирішення, є оптимальною формою цього врегулювання спору. Використання так званих, медіативних процедур сприятиме реалізації принципів вирішення спірних питань за взаємною згодою, виходячи з інтересів сім'ї та неприпустимості довільного втручання у справи сім'ї.

О. М. Спектор, дослідуючи процедуру розірвання шлюбу у порядку позовного провадження, наголошує на її певних особливостях: за загальним правилом шлюб не може бути розірваний у період вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини [9, с. 63].

Втім, при відкритті провадження у справі за позовом про розірвання шлюбу суду як правило не надають відомостей про вагітність сторони у справі. Сам суд не зобов'язаний у кожній справі про розірвання шлюбу витребувати ці докази. Тому, навіть за умови перебування сторони в стані вагітності, суд не має можливості вирішити питання про повернення позовної заяви відповідно до вимог ЦПК України. Відтак, виявити цю обставину можливо лише у випадку подання такого доказу іншою стороною.

До того ж, проблемним питанням є розірвання шлюбу після зміни статі. Сьогодні в Україні немає жодного нормативно-правового акту, яким було б дозволене укладення одностатевого шлюбу, проте відсутні й положення, які регулюють інший випадок – коли в шлюбі між чоловіком та жінкою один із подружжя внаслідок власних суб'єктивних переконань змінює стать [10].

Відповідно до ч. 2 ст. 114 СК України у разі розірвання шлюбу судом шлюб припиняється у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу [1]. Зважаючи на те, що судове доказування у справах про розірвання шлюбу як таке відсутнє, і цей факт безпосередньо впливає на сутність судового рішення, яким не захищається жодне матеріальне право. Умови судової діяльності ставлять у необхідність вирішувати питання не з погляду абсолютної істини, а з точки зору максимальної ймовірності. Особливість судового рішення у справах розірвання шлюбу у тому, що декларативний момент у ньому відсутній, так як предметом підтвердження в суді є волевиявлення подружжя про неможливість

подальшого спільного їхнього життя та збереження сім'ї в умовах неминучого розпаду шлюбу.

Тобто, рішення суду про розірвання шлюбу в судовому порядку приймається тільки після вичерпання всіх доступних суду заходів для примирення подружжя і лише після того, як суд дійде переконання про неможливість збереження сім'ї.

У цьому контексті цікава позиція, згідно якої суд вправі як задовольнити позовні вимоги повністю чи частині, а й взагалі відмовити у задоволенні позову. Подібне можливо, в тому випадку, якщо суд дійде висновку, що конфлікт є тимчасовим, а бажання розлучитися має нестійкий характер і продиктоване конкретною життєвою ситуацією. Передбачається, що суд може відмовити у розірванні шлюбу навіть після того, як не відбулося примирення подружжя, одне з яких продовжує наполягати на розлученні.

Подібна думка, як і будь-яке інше наукове припущення, має право на існування. Разом з тим, бачиться безпідставною відмова з таких підстав. По-перше, достовірно оцінити психо-емоційний настрій кожного з подружжя, спрогнозувати характер їх можливих подальших відносин, особі, яка має юридичні знання, нехай і найвищого рівня, але без психологічної освіти важко. Розсуд суду має бути орієнтований на побажання сторін та вимоги закону. Суд не повинен брати на себе обов'язки сімейного психолога та висувати припущення про перспективу шлюбних відносин. Адже, що позивач не лише реалізує своє право на звернення до суду, а й захищає свої інтереси в рамках свободи особистого життя, вибору партнера тощо. І суд якимось чином нав'язувати позивачу свою суб'єктивну думку не має права.

Висновки. Таким чином, можна відзначити, що судовий порядок розірвання шлюбу має певну специфіку. Розірвання шлюбу за зверненням до суду можливе за умови наявності неповнолітніх дітей, відсутності згоди іншого подружжя на розлучення, спору про майно тощо. Підставою для

порушення справи про розірвання шлюбу є подання позовної заяви до суду одним із подружжя або подружжям.

Специфіка справ про розірвання шлюбу в позовному провадженні полягає в тому, що ситуація, коли суд міг би відмовити в задоволенні позову, фактично неможлива. За відсутності згоди одного з подружжя, за наявності спільних неповнолітніх дітей передбачено механізм, що передбачає безумовне задоволення позову. Відмінною рисою розгляду справ про розлучення є існування «мораторію» на розірвання шлюбу для чоловіка під час вагітності дружини та протягом року після народження дитини.

Література

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III із змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
3. Науменко К. С. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Судова практика з питань сімейних стосунків . С. М. Кавун, О. М. Ключев, А. А. Стародубцев, К. С. Науменко та ін. К.: «Видавничий дім «Професіонал»», 2017. 480 с. УДК 347.61 (477).
4. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.
5. Резникова М. О. Розірвання шлюбу в порядку позовного провадження: проблемні питання / М. О. Резникова // Журнал східноєвропейського права. 2019. № 70. С. 156-167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jousepr_2019_70_20
6. Ухвала у справі № 289/1402/19 (провадження 2/289/156/20) [2020] Радомишльський районний суд Житомирської області. Єдиний

- державний реєстр судових рішень.* URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/88177444>
7. Постанова у справі № 761/33261/16-ц (*провадження № 61-33349св18*) [2018] Верховний Суд Другої судової палати Касаційного цивільного суду. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/78110540>
 8. Постанова у справі № 206/3459/16-ц (*провадження № 61-21621св17*) [2018] Верховний Суд Першої судової палати Касаційного цивільного суду. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/78495785>
 9. Спектор О.М. Розірвання шлюбу у порядку позовного провадження. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 12. С. 58–64. УДК 347.627.2. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/12/11.pdf>
 10. Кириченко Т. С. Механізм розірвання шлюбу внаслідок неможливості його подальшого існування як союзу між чоловіком і жінкою (унаслідок зміни статі одного з подружжя). Право і суспільство. 2019. № 3. С. 92-98. УДК 347.622.2(477). URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-3-1-16>